

MAROSSZÉKI KRÓNIKÁK

Válogatta és sajtó alá rendezte
Sebestyén Mihály

I. kötet

Mentor Kiadó
Marosvásárhely, 2010

újabb sereget fordítván elő, ez a kopja öklelést felvészi vala; végtére a maga seregével álla elő, és a kopjasok elfogyván, a katonák a lövést el nem állhatták, hanem a hidat megvevék, és által szalada ő maga is Mózes, és mind a hada is elfuta, aki ott nem vesze. Básta nem űzé őket sokáig, hanem táborába vissza tére győzedelemmel. Ez aratás előtt vala a dolog 1602-ik esztendőben.¹⁰⁰

Báthori Zsigmond ezt megértvén, igen megszomorodék, és minden reménysége megfogya; és arról kezde magában gondolkodni, hogy esmét német császárhoz adja magát, noha azelőtt nagy ígíretet tött vala nagy Csáki István által a portának: hogy többé a császár köntösét el nem bocsátja – ha mostan hozzája veszi –, és a némethez nem köti magát. De ebbéli elméje mind elváltozék.

Tractát inditta azért Bástával, melyet ugyan végbe is vűn vèlle rövid időben.

*

Városunkra és magunkra néző dolgot írok itt immár.

Míg ezek a dolgok eltelnek Erdélyben, ezalatt a búza drágodni kezde az országban, főképpen erre ki Kolozsvár felé; mert a vármegyéket pusztította és égette vala el az hajdú, és a rácok inkább. A székelységre és a Barcaság felé nem bocsátotta őket Básta.

Az én apám, Nagy Szabó János az elmúlt karácson tájatt, hogy Konkolyt Régennél megverék, legottan felkészült minden házanépével s gyermekével, és többen is a városi főemberek; és látván, hogy e télen a had, úgymint a Zsigmond pártja itt Vásárhelyt telet, és azokkal együtt lak-

¹⁰⁰ A vereség színhelye Tövis, időpontja 1602. július 2. Ez után a csatavesztés után távozik végleg Erdélyből.

ni nem jó – mert a szerencse is kettő –, itt hagyák azért a várost, s fogának fárságra a székelysége, és ki imitt s ki amott kerese magának lakó helyet, az hol teljen. Ekkor víjják vala Besztercét német számára.¹⁰¹ Mi azért vagy három szekérral el fogánk szinte Háromszékre, és ott teletünk Ilyefalván a Kónya Elekné házában, bérben. A tél elmúlván, hallók, hogy valami csendes állapot vagy ide haza; és csak az idő tájatt, hogy a fejevári harc volt¹⁰², kijövének, és házunkba beszállánk, és látók, hogy sokan a város népe haza jött, nem sok vagy széllyel benne.

Kastély pedig nem vala még akkor. Mert az elmúlt 1601-ik esztendőben legelőször, hogy a klastromot felverték vala és azoknak egyetmás javait, kik ahhoz bíztanak, hogy nem bántják a templomot, mert keresztyének: tehát azok igen megcsalatának, mert, hogy a templomba költöztek vala, nem csak ferverék, de ugyan meg is égeték mind – tornyot, templomot, eskolát. Erről sokat kellett volna írnom, ahol helye volt, de elfelejtettem. Talán valahol leírom, ha lehet.

Mondám, hogy a város népe igen haza takarodott vala; noha bizony nem volt eszesség töllök, mert nem volt semmi módja, mikor két fejedelem volt az országban. Mert Básta Kolozsvárban lakott, és onnat az országnak felét bírta; Zsigmond esmét Dévából a másik felét bírta, úgymint a székelységet és szászokat; de csak ingó-bingó módon bírta.

No azért egytájban csak Úrnap előtt¹⁰³ hallotta hát tanács és a bíró: hogy valami összegyűlt had volna a Mezőségen. El is küldöttek volt tudakozni, s megjövén Úrnap estin sze-

¹⁰¹ 1602. február.

¹⁰² 1602. június vége–július eleje.

¹⁰³ június 21. előtt

ban. A Kozma utcára¹⁰⁸ fogánk az erdő felé, de az apám le szállítja a lóról, hogy vissza alá menjek, és a kurtán lovat is elhozzam, s el is menék, de nem lehet, mert már az hajdúk az udvaron valának. Hanem én is a gazra szaladék, és ott találom Csíki Mihály szomszédot, hogy a bürökben lap pang három lovával, melynek egyikét elvóm tőlle, és felülék reája, és azon szaladék a Gérára¹⁰⁹.

Az apámat a hajdúk váltig forgatták, de csak négy hajdú volt, és nem bírtak vele; s ő is az erdőbe elszaladt, mert igen jó lovon ült. Én is az erdő felé futék, de nem találtam az apámra, nem tudom, hun volt.

A hajdúság minden prédát össze gyűjtven, még ebéd előtt elindult Csávás felé, mert sietett – félt a székelységtől; a város népiben sokat levágának akkor is, mint az első felverésen is.

Voltanak Nyárádtőnél ugyan valami nyomorult székeleyek, kiket a kapitányok hogy már vigyázni rendelték oda – úgy hiszem, hogy volt kétszáz szokmányos székely –, de a semmit sem ért. Utánok menének ugyan, de kevesen – el is érték őket. Ernyei Mósa Gergely beléjek is kapott ugyan, de amazok hátra válogatták a javát a legényeknek, és a prédát előll vitték, és úgy mentenek.

Mósa Gergely jó vitéz ember vala Ernyében, de ottan elesék többel együtt, s megtére a székely onnat, és a hajdú is elméne. Szilágyban hánytak igen gazdag kótyavetyét, amint azután meghallottuk. Azokban sok volt olyan, aki 1600-ik esztendőben és 1601-ik esztendőre kelve a mi városban telt a Tarkányi István házában.

¹⁰⁸ A várdombon húzódó utca.

¹⁰⁹ Géra – marosvásárhelyi határrész a Kosárdomb és a Sárvári-kápolna között (délkelet–kelet irányban).

N. b. Így ronták abban az időben két úttal szegény hazánkat a keresztyének, s még pedig a magyar atyafiak. Elsőben 1601-ik esztendőben Szent Lőrinc nap tájatt¹¹⁰ a klastromot, szentegyházát verék fel egy délután-tájban, és el is égeték ugyan mind a szentegyházát, tornyat, eskolát. A pedig oly szép szentegyház volt, hogy valóban ékes templom vala: igen szép ablakai, hogy annak mássa is egy városban is Erdélyben nincsen, sem léssen, sem volt; orgona nagy és jó vala benne: annak oly szép és ékesen csinált háza és helye vala a templomban, hogy annak is nincsen mássa Erdélyben egyik kolcsos városban is, sem pedig Fejérváratt, sem másutt – igen szép csinálmány vala; harangok választott jók, óra nagy és jó vala. Mert hogy megéertsed: kalastrom volt az nem igen régen, a Szent Ferenc szerzetin való barátoké volt, de János király idejében 1550¹¹¹ tájatt úzték ki onnan szegényeket a második, arianus János király parancsolatjából és engedelméből. Ide által Szentkirály¹¹² felett is vala egy igen szép kalastrom, ott Remete Szent Pál szerzetin való barátok laktanak abban. Azt János király adta volt Baki Pálnak. És mikor udvara népe a barátoktól maradt jókkal lakoznának és részegeskednének, tehát valamint a gyertyával-é vagy mint? de felgyúlt a szép klastrom, és úgy égett vala el. Sokáig csak úgy állott pusztán – a kőporát hordották, akinek kellett, s a tégláját és kövét is.

N. b. Azután esék Angyalosi János – ki ítélőmester vala – birtokába, és 1620-ik esztendőben a Nagy Szabó Mihály bí-

¹¹⁰ augusztus 10. környékén

¹¹¹ Talán 1559 (utólagos beszúrás Mikó Imrétől). A kutatások jelen állása szerint az 1556-os esztendő augusztusát tartják a reformáció vásárhelyi kezdetének. Ez azonban mindenféle királyi vagy fejedelmi engedély és parancs nélkül történt.

¹¹² Marosszentkirály

róságában a városnak adá osztán, ami el nem tékozlódott va-
la benne, és ide hordák, és azt a bástyát rakák belőlle, mely
a város felöll való szegeleten vagyon a patak felöll.

Udvarhelyt is, ahol most a vár vagyon, klastrom volt, és
azt is ő bontotta el, a jámbor János király. Több helyeken is
volt, úgymint Nyújtódon és Fejéregyháza¹¹³ mellett s több
helyen is; de valahol a község és a patronusok elhagyák a
régi hitet, ott bizony mind elhánták és elpusztították. A
tövisi¹¹⁴ – én nem tudom, hogy mint maradt volt meg; az
1601-ik esztendő tájatt marada pusztán, sokáig bírá Toldi
barát Báthori Zsigmond idejében. Az is már, amint látom,
szinte oda lészen. Itt pedig ezt a várat 1602-ik esztendőben
kezdék csinálni. Erről többet szólok ide alább.

Kezdettem szólni feljebb a város felveréséről, hogy két-
szer verték ugyan derekasan fel. Ide fel megmondám az el-
sőt, hogy Szent Lőrinc-nap tájatt volt a felverés. Másodszer
1602-ik esztendőben Úrnapjára virradólag hajnal előtt¹¹⁵,
akiről mostan emlékeztem. Többször is kóborlottak ugyan
csoportonként való hajdúk, mikor pusztán állott, s magunk
ki az erdőn s ki várakban, városokban futásban voltunk: te-
hát akkor a hajdú csoportonként csak jött s ment, úgy kóbor-
lott, amit kaphatott, avval elment egyik csata, és két-három
óra múlva más jött helyébe, és az is csak úgy tett. A város
népében volt ugyan, aki szerencsét próbált, itthon lézengett,

¹¹³ Mindhárom helyen ferencesek működtek a 16. század folya-
mán.

¹¹⁴ 1449-ben alapította Hunyadi János, 1598-ban Báthory Zsigmond
a szálvatoriánus rendtől elvette, és a konventuális ferencesek-
nek adta át. Ezeké volt abban az időben, midőn Nagy Szabó
Ferenc – 1635 táján – krónikáját papírra vetette. Az említett
Toldi barát konventuális Ferenc-rendi szerzetes volt.

¹¹⁵ 1602. június 6-án.

valami rossz szokmánt vött reája, és az hajdúkkal együtt is volt némelyik néha. De az is némely igen rajta vesztette a dolgot. Mert vermet s eltett egyetmást kellett hogy mondjon, s ha nem mondott, megölték vagy megverték. Igen rút istentelen nép vala az hajdú, de keresztyén vala, a felől balog keresztyén. Molnár László-keresztyénnek hívják vala őket. Mikor kértünk azon, hogy ne bántson s ne istentelenkedjék, hiszen mi is magyarok s keresztyének vagyunk, bizony megveri az Isten: arra azt felelék, hogy: „Ez s ez lélek fiai, ti hajjas törökök vagytok, s törökkel bérlettek. Ebek vagytok ti, nem szánunk – Isten minket úgy segéljen – levágni szinte úgy, mint a törököt; az Istentől pedig mi semmit is nem félünk – Deus ignoscat –, mert a Tiszán túl hagytuk.” Ilyen szókkal káromlották az Istent. Meggondolhatd azért, ha ennek kezitől illett-é félni vagy hogy nem? Ezeket csak a mi szegény városunk felverésének alkalmazosságával akarám megírni.

Ismét akarok szollani és írni az apámról és magamról, az úrnapi felverés után mit miveltünk? hogy a mi maradékink is tudhassák, min mentünk által. Midőn azért a hajdúk a prédával nagy békével elmentenek volna, tehát elé jöve a szegény anyám gyermekivel együtt, és az apám is elé jöve tehát, mert elszaladt volt előttök. Én későbbben jöttem elé, mert én Jedd felé fogtam volt ijedtemben, mert nem sákkal ijesztettek vala. És hogy haza juték, hát azon törekednek: hogy ha levágtak a hajdúk vagy hogy elvittek? Azonközben látának, és igen örülének rajtam, és én is hasonlóképpen ő rajtok szegényeken, mint ilyen nagy és szokatlan eseten.

Mindjárt újabban felbódula a város népe, és akitől lehetett, készült, hogy elmenjen. Esmét azért megfutamodék a város népe, ki hova láta menni; de a népnek az aljasa nem ment el, és ha elment is, nem ment messze, hanem csak it-

ten közel a falukon lézengett. Az atyám is azért azon lón, hogy hovahamarább elmehessünk. Felrakodánk azért, ami kicsidünk volt, és menénk Brassóba egynéhány szekérral – azok mind az elei valának az embereknek –, és ott béres házat fogada az apám, és letelepedénk ott.

Ezeket a városunkra és magunkra néző dolgokat nem akarván hátra hagyni, imé írtam ugyan meg benne nagy részt, de számtalan sok volna, ha mind ide akarnám írni, mennyi dolgon által mentünk, és az Isten által vitt bennünket sokakat, de bizony sok közülük oda is lett. Én magam, aki ezt mostan írom, száma nélkül voltam halálos veszedelemben; de az Isten megoltalmazott ő szent felsége az ő jóvoltából akkor, ezután immár nem tudom holtom napig, mi talál engem előll.

*

A Báthori Zsigmond dolgát hagyám ide fel azon el, hogy Bástával néki titokban tractája volt. Még akkor is, mikor Székely Mózes megveré Bástá Fejérvárnál, micsoda tracta lett légyen? az ezután az exitussából kilátszott vala. Mert Bástá alá méne Dévához, és ő maga kijöve hozzája, és kezibe adá magát Bástának az ügyefogyott, állhatatlan szegény ember. És feljődögele Bástával nagy szomorodott szívvel. Fejérvár mellett siralmas szemmel nézte – a mint hallottam – az ő fejedelmi székének városát. Ugyan nem kicsiny dolog volt ez jól meggondolva. Őtet el kiküldé Bástá, bolonokat ada melléje, nem tudom, hány százat kísérni. Opu-liába vitték ki vagy Slésiába.¹¹⁶

E lón Báthori Zsigmond dolgának vége és kimenetele, amint töllem hallod. – Mondottam vala ide fel, hogy Ráduly

¹¹⁶ Opole: Felső-Szilézia része. Ma Dél-Lengyelországban.